

ÁTLÓK (3.)

JUHÁSZ ERZSÉBET

Komolyabb iskoláztatásunk valahogy mindig halasztódott. Ez persze nem azt jelenti, hogy napról napra parlagiasabbakká váltunk volna. Voltak olykor nekünk is nagy nekiiramodásaink. Fiatalkorunk egyik vissza-visszatérő nekibuzdulása abból állt, hogy idegen nyelvek tanulásába fogtunk. Kezdetben, ahogy az lenni szokott, teljes hévvel, s ilyenkor már láttuk is lelki szemeink előtt jövődöbeli önmagunkat, illetőleg önmagunkban azt az eddigiekben anynyira hiányzó könnyedséget, ahogyan folyékonyan, istenadta természetességgel társalunk az idegenekkel. Sőt sziporkázón, csak úgy ontva magunkból az elmés fordulatokban bővelkedő, magvas gondolatokat életről, halálról. S mindez meg se kottyán majd. Nem úgy, mint az anyanyelvünkön. Hogy elmerevedik kétségbeesésében az ember végül, hogy mennyire képtelen kifejezni azt, amit gondol, megannyi nekifutás, izzadságos fáradozás után sem. Ezek a nekibuzdulások aztán szép lassacskán lelohadtak rendre, s vállalkozásunk mind nyilvánvalóbb csődjéből fakadó kétségbeesésünket igyekeztünk nagy nevetésekkel elnyomni. A következő nekibuzdulásig.

Meg kell hagyni, ezekben a hosszú korszakon át ismétlődő neki-fohászzkodásokban minden, de minden szerepet játszott, csak az az egyetlen szempont nem, hogy egy szál magunkban meg akartunk volna sokasodni. Mármint hogy bedőlünk volna valaha is annak a tökkelütött közhelynek, hogy ahány nyelvet tud, annyit ér az ember. Még csak az hiányzott volna. Azt az egyet, amely lehetőségként mégiscsak adva volt születésünknel fogva — azt sem tudtuk magunkban tisztességesen összekapirgálni. Valahogy mindig is éreztük, hogy bennünk nem egészen *stimmelnek* a dolgok. Volt bennünk mindig is egyfajta felszámolhatatlan szorongás, hogy másnap vajon ugyanazok leszünk-e még, mint akiknek az előző nap hittük magun-

kat. Álmában úgy el tud kószálni az ember. S mi a biztosíték arra, hogy mindig vissza is talál a kiindulópontához? Lala tanár úr például (az igazi neve réges-rég kitörlődött a köztudatból, de hogy honnan kapta e nevet, az meg végképp kinyomozhatatlan, mert nem énektanár volt, hanem matematikus, s egy matematikatanár hogy dalra fakadhatott volna valaha is — no, nem, ilyen eltévelyedések még nálunk sem igen adódnak), nos, Lala, aki már gyerekkorunkban is nyugalmazott tanár volt, biztosan azért állapodott meg abban, hogy neki mindig tél van, mert az évszakok makacsul ismétlődő váltakozásai könnyűszerrel kibillentették volna önazonosságának — szemlátomást gyenge lábakon álló — tudatából. Egy szép napon úgy döntött, hogy neki ezután mindig tél lesz — ha törik, ha szakad. Ebből most már nem enged. Nem en-ged-he-ti meg magának, hogy engedjen. Punktum.

Jól időzített. Nem volt már fiatal, de még öreg sem, tehát rendelkezett épp elég élményanyaggal az évszakváltakozásokat illetően, és ugyanakkor okkal remélhette, életének van még egy hátralevő másik fele, amikor majd a helyükre kerülnek a dolgok. Annak idején mindenki mesélte, hogy ez az életre szóló döntés épp egy kánikulai forróságú júliusi napon született meg benne. Egyszerűen arra ébredt, hogy ő *káprázik*. Nem a szeme, hanem egészében véve mindenestül, a komplett lénye. A környezet teszi — állapította meg magában csekély meggyőződéssel. A kibírhatatlanul semmitmondó körülmények. Mert itt minden, még siralmasságában is, kisszerű. De ezúttal egyszeriben oly furcsa dolgok zajlására kezdett felfigyelni a tulajdon bensőjében, amelyekről képtelen volt hirtelen-hamarjában megítélni, hogy a végső romlás, a szétzúllás biztos jeleiként kell-e értelmeznie, vagy éppen fordítva, arról van szó, hogy egy réges-rég volt, istenáldotta, telivér és reményteljes világ emlékezete bujdokolt tudtán kívül mindig is őbenne, s most érkezett el feltámadásának ideje. S elméjének a matematika tudományával fent éle e pillanatban mintha váratlanul kicsorbult volna, s egyszeriben világosan érezte, ahogy fokról fokra jobban megszállják az emlékek, s már sodorják is magukkal nevenincs, örökkévaló térségek felé, ugyanakkor napnál világosabb volt előtte, hogy mindebbe ő csak belekeveredett, hiszen ezek nem az ő emlékei, neki valójában alig is vannak emlékei. Riadtan kapkodta fejét a lazán leeresztett redőnyök mögött. S most mintha nem is ismerne rá a saját szobájára. Régi, faragott íróasztalánál ült, mint mindig, s egyszeriben úgy érezte, hogy egy ismeretlen valaki ül helyette ugyanott. Riadt idegenséggel bámulta a

saját kezeit. Noha világosan látta, hogy jobb kezében most is jellegzetes ceruzáinak egyikét fogja (a ceruza a legjobb, mert ha valamit el találna véteni, egyszerűen csak kiradírozza az ember, mintha mi sem történt volna), s hiába látta, mégis egy tollszár tapintását érezte ujjai között, a mozdulatot, ahogy a tollat beiemártja a tintába, hallotta a toll sercegését, és érezte, amint az egész szobát lassacskán átjárja a tintaillat. Egész valóján végigáradt a tintaillat és a levélírás egymástól elválaszthatatlan bensőségességének, ugyanakkor valami elementáris zavarnak, végeérhetetlen belső dadogásnak az eleven emlékezete. Egy pillanatban, amint riadtan körülhordozta tekintetét a szoba falain, egy festmény mélykék egén állapodott meg a tekintete. Ki tudja, meddig bámulhatta ezt a képre festett, mélykék eget, mert az már rég a tengert jelentette Raguzában. Morajlón hullámozott fülében ez a raguzai kékség, és dallamos szófoszlányokat hallott valami dalmát—olasz keveréknyelven. Aztán sikátorok közt osont lélegzetvisszafojtva, mintha keresne valakit, ugyanazt a valakit, aki elől egyúttal szökik is. Tulajdonképpen úgy tesz, mintha menekülne előle, holott keresi. Megdöbbenette, hogy milyen pontosan tudja, Énekes Krisztináról van szó. Ő az, aki elől szökik, s akit kutat e fullasztóan szűkös utcácskák útvesztőjében, ugyanakkor azzal is tisztában van kettős tudatának e sajátos állapotában, hogy soha életében nem látta Énekes Krisztinát. Hogy nem is ő az, aki úton van felé, hanem valaki más, aki talán már rég halott, csak valami fura rendellenesség folytán órá hagyományozódott ez az elmentmondásosságokkal terhes vágy, miközben érezte, ahogy tetőtől talpig átjárja a borzongató gyönyörűség, a vele való találkozás közelítő, már-már elviselhetetlenül fájó boldogsága. Teljesen megmagyarázhatatlanul egyszeriben egy régi keringő dallama ütötte meg a fülét. Egyre közelebről, egyre erőteljesebben hangzott fülében ez a dallam. Lám, a *Herkulesfürdői emlék* — azonosította magában e régi, lassú keringő címét, aztán újra megtorpant. Hogyan, hogy úgy érzi, benne megannyi fájdalmas és gyönyörű emlék halmozódott össze az idők során, s támad most fel a Herkulesfürdői emlék dallamának hallatán, holott sohasem fűződött hozzá az égvilágon semmilyen élménye. És mégis itt ringatja-forgatja ez a dallam, feneketlen tengerek kristályos, jéghideg mélyére zuhan, csillagdiszes, forró egek végtelen magasába emelkedik, egyszerre sír és nevet, fut, rohan, ahogyan csak a bénák száguldnak legmegveszekedettebb álmaikban. Aztán, akárcsak az álmokban, a beteljesedést megelőző utolsó pillanatban, egyszeriben hatalmas dörrenés rázza meg egész valóját,

esztelen fény pásztáz át az egész vidéken, majd minden vaksötétbe borul, s amint kinyitja a szemét, előtte újra egy kép festett égének egyenletes mélykékje, a maga teljes valóságosságában...

Egyesek szerint még azon a sorsdöntő, kánikulai forróságú júliusi napon nagy sebbel-lobbal el is utazott Herkulesfürdőre. Ez a Herkulesfürdő környezetünkben igen komoly vita tárgyát képezte. Egyesek ugyanis, ellentmondást nem tűrve, azt állították, hogy Herkulesfürdő soha nem is létezett. Csak olyan van, hogy Herkulesfürdői emlék. Az egy régi keringő címe. De nyaralóhely? — nevetséges. Balatonlelle lesz az. Ugyan már, az nem ott van. Emberek, nem mindegy, hogy hol van, ha nincs? Hát nem mindegy, az istenért?! De van! Én láttam ráfestve egy kávécsészére. Márpedig azon látszik, hogy aki ráfestette, az látta. Látta a fenét! Elképzelte. Majd épp egy kávécsészén képzelem el, már ne meséljen nekem zöldeket. Maga meg ne fumigáljon engem, hallja-e? Ott a helye, ahol van, hagyják már abba emberek! Balatonlelle lesz az, szépen mondom. Álljon már le azzal a Balatonlellel, olyan nincs. Ha Herkulesfürdő nincs, azt hiszi, Balatonlelle sincs? Van, ha mondom, ott nyaralt a sógorom nagynénje épp a millennium esztendejében. Hol? Mások szerint ki sem tette őszig a lábát a házból. Voltak olyanok is, akik szentül hitték, hogy véglegesen távozott környezetünkől azon a bizonyos *káprázatos*, nyári napon, s csak a hamvai kerültek haza, jó néhány évvel később, a mostani Lala tanár úr ugyanis nem azonos az igazival. Saját bevallása szerint — amit nem szoktak mindig komolyan venni erre felé az emberek — hallatlan dühroham fogta el azon az emlékezetes, kánikulai forróságú júliusi napon. Ha egyszer valami kezdetét veszi, például egy tavasz, akkor maradjon úgy. Maradjon annyiban. De nem, azért sem. Mire megszokná kicsit az ember, kezdene megotthonosodni, kipendülne, vinné valamire — bottal üthetni a nyomát, úgy eliramlik. Már is egy kövér nyár kellős közepén találja magát. A nyarak különben is undorítóak. Mint a túlfűtött, öregedő nők. Csupa illetlen ácsingózás, kései, kancsal magakelletés, gyanús és nehéz illatok. Se éjjele, se nappala az embernek. De az őszökben sem látott Lala tanár úr mást, mint a bőven (tízetejivel!) megérdemelt rothadás elleplezhetetlen, siralmas jeleit. Kóro, kóro mindenütt, és nevetségesen hiú reménységű lábadozások az álmos napsütésben. Tolláskodni, pipiskedni még? Ilyen hiábavalóan, fölöslegesen? Nem, ebből elég. Legyen ezután tél, hó és fagy — most és mindörökké.

Fiatalkorunk nyelvtanulási rohamai nem voltak előzmények nél-

küliek. Jól emlékeztünk mindketten arra a réges-régi szlovéniai nyaralásra, amikor mindazt, amire oly hiábavalóan törekedtünk utóbb, egy csapásra, méghozzá tüneményes sikerrel meg tudtuk oldani. Anélkül, hogy tisztában lettünk volna vele, később alighanem mindketten ezt a régi tökélyt akartuk ismételten elérni. A nyaralóban, ahol laktunk, üdült két népes tiroli család is. Esténként oly csodálatosan jódliztak, hogy visszhangoztak a hegyek, a Triglav messzi hava is meg-megcsuszamlott, a csillagok felhevülten remegtek, s a hortenzia-bokrok kivirágoztak a sötét kerítések mögött. Először a jódlizással próbálkoztunk. Teljesen eredménytelenül. Elképesztő kappankukorékolásokat hallattunk, s az a veszély kezdett már végül komolyan fenyegetni, hogy elveszítjük a hangunkat. Ma is úgy vagyunk vele, hogy az igazi tökély mégiscsak az lett volna, ha sikerül megtanulnunk jódlizni. Szörnyű dolog örökösen ámuldozni mások kiválóságain. Nem elég, hogy egy kukkot sem értettünk a beszédükből, akkor a tetejében még ezek a hosszú, éjszakába nyúló jódlizások. Hogy az ember beleizzad tehetetlen kétségbeesésébe. Szemünkben e két népes tiroli család egy egész világ volt, méghozzá a lehetséges világok legjobbika. Jöttek-mentek, sűrögtek-forogtak egész áldott nap, és folyton beszélgettek. Áhítatosan figyeltük őket, s egyre mélyebb gyökeret vert bennünk az a felismerés, hogy mi sohasem tudnánk így társalogni. Számunkra a beszéd valahogy mintha mindig is a puszta eligazodást szolgálta volna csupán, ők viszont képesek mind ezen túl még kapcsolatot is teremteni általa egymással. Egymáshoz tartozásuk csodálatos rituáléjaként hangzottak az ő beszélgetéseik. Mintha pillanatonként újra meg újra megannyi átló nyalábolta volna át egyetlen, sugaras egészzé mindazt, ami eddig sötét zugokban lappangott homályosan, értelmezhetetlenül. És a világ készségesen válaszolt nekik. Mi csak fületünk, sóvárogva. Olyan volt ez, mint a haza nélküli honvágy. Felejthetetlen, de megtanulhatatlan dallam.

Egyszer aztán, anélkül, hogy összebeszéltünk volna, ahogy barangolunk a hegyek lankáin, egyikünk száján kiszaladt egy szó, egy hangsor, ami a világon semmit sem jelentett, s a másikunk ugyanígy válaszolt. Elmondhatatlan élményt jelentett e felfedezés. Ettől kezdve az egész nyaraláson végig „dánul” társalogtunk. Ennek a mi dánnak elkeresztelt halandzsanyelvünknek nem voltak semmilyen szabályai. Egyetlen, de alapfeltétele mindössze az volt, hogy a szavak ne jelentsenek az égvilágon semmit, csak legyen egy sajátos, lehetőleg furcsa dallamuk.

Fiatalságunk nyarait javarészt a helyi strandfürdőben töltöttük. A

fürdőidény kezdetét minden évben Lala tanár úr jelezte, ahogy átvágott a templomtéren a fürdő irányába, reggel, pontosan nyolc órakor. Az ő személyes örök teleiben és havaiban szemlátomást nem jelentett különösebb zökkenőt, hogy régi szokását megőrizve a nyarakat továbbra is a strandfürdőben töltse. Készségesen elismertük igazát, ráérezve arra, hogy az a végső és végérvényes tél ott belül, nem az időjárás viszontagságainak, az évszakok változásának tudomásulvételén múlik, hanem azokon a megfoghatatlan belső zajlásokon, amelyek arra kényszerítik a csapzott, didergő emberi lelket, hogy kilátástalan játsz mája valahogy mégiscsak eldöntődjön egyszer. Lala tanár úr tehát nyitáskor már ott állt a bejáratnál, szőrmesapkában, bőrkesztyűben, vállán viharvert oldaltáskájával, hogy elsőként foglalja el a helyét. Mindenki tudta, hogy a 11-es kabin az övé. Oda, tán amióta a strandfürdő áll, egyedül neki volt mindig is bejárása. Lala tanár úr senkivel nem barátkozott, de akik köszöntöttek, szoltak hozzá, azokhoz mindig volt néhány barátságos szava. Pontosabban barátságosan nem mondott semmit. Mindössze ilyeneket: süt a nap; kellemes a víz; ma jó időnk lesz. Noha Lala tanár úr időről időre szóbeszéd tárgyát képezte környezetünkben, meglepő módon soha senki sem vetemedett volna vele szemben a legcsekélyebb élcelődésre sem. Tagadhatatlanul bizonyos tisztelet övezte. Iskolai fogalmazások jellegzetesen idétlen stílusában váltott vele szót akaratlanul is mindenki, ha erre egyáltalán szükség vagy alkalom adódott. Lala tanár úr ezeket a szóba elegyedéseket nem igényelte, de nem is kerülte. Neki — ha egyáltalán — réges-régóta máshol volt jelenése.

Mély emberi együttérzésre hajlamos természetünkből eredően mindent elkövettünk, hogy a strandfürdőben Lala tanár úr közelében lehessünk. Nem azért, hogy mi is szóba elegyedjünk vele. Ez túl kevés lett volna, amellet t határozottan megalázó rá nézve éppúgy, mint számunkra. Tudtuk, hogy kifülni azokat a rövid párbeszédeteket, amelyeknek Lala tanár úr olykor részese volt, vajmi kevés támpontot nyújthat lénye titkának megismeréséhez. Hogy lehet ennyire semmitmondó dolgokra szót fecsérelni, álmélkodtunk kaján gyönyörűséggel, mintha már eleve e titok nyitjának bennfentes ismerői lettünk volna magunk is. Süt a nap. Kellemes a víz. S még el is mosolyodik hozzá minden alkalommal, a tekintete azonban valahol messzi-messzi, másutt. Soha, hogy — akárcsak tévedésből is — rávetné valakire vagy valamire, ami körülötte. Ez az ember maga a tökély! — túloztunk lelkesülten. Lassacskán azonban rá kellett dőb-

bennünk, hogy együttérző figyelmünk nem maradt következmények nélkül. Lala tanár úr alakja az idők során egyre kínzóbban kifürkészhetetlen lett. S csak úgy ontotta felénk ellenállhatatlan, delejes vonzását. Nincs kizárva, hogy mindez egyetlen „elszólásnak” értelmezett, gyakori megjegyzésére vezethető vissza. Lala tanár úr egyik leggyakrabban ismételt mondata ugyanis az volt, hogy „ma jó időnk lesz”, s ehhez még bizalomteljesen meg is emelte arcát kicsit az ég felé. Csakhogy ezt a tökéletesen semmitmondó idétlenséget Lala tanár úr nemcsak reggel vagy délelőtt szokta volt mondogatni, hanem még estefelé, a strandfürdőből távozóban is. Hogyan? Majd estére vagy éjszaka kezdődni fog egy igazi, mai *ma*, amikor *nekünk mindannyiunknak jó időnk lesz?* És addig, amíg se *ma* nincs, se *időnk* nincs? Ez hogyan, ha egyáltalán? Mégsem tudunk lemondani erről a fenti képtelenségben benne rejlő (vagy inkább belemagyarázott?) jóreményről.

Egész ifjúságunk régmúlt korszaka felidézhető lenne Lala tanár úr alakja nélkül. És olykor még most is, mintha ugyanott, ugyanúgy. Átsuhanunk a Triglav meg-megcsuszamló, messzi havának örök telén, át egy kép festett egének mélykékjén a raguzai tenger kékségébe, *eleven emlékezetévé* válunk annak, ahogyan Énekes Krisztina és az ő Krisztusa futnak egymás elől és felé. Raguza ódon sikátorainak kölabirintusában, miközben a messzi-messzi egekig hangzóan a Herkulesfürdői emlék lassú keringőjének dallama száll. Még egyetlen lépés, és *ma majd nekünk is jó időnk lesz.*

